Nico Boink . Tekst | Teun Visser & Nico Boink . Foto's

Filmer volgt franciscanen op Papoea

Heilige ontmoetingen

Filmer/fotograaf Nico Boink vertelt over zijn belangstelling voor missiewerk, met name door franciscanen op Papoea. Een foto van een oom in monnikspij werd het begin van een jarenlang documentair filmproject.

Het Brabant van mijn jeugd was doordrenkt van katholicisme. 's Avonds in bed besprak ik de dag met God, met Maria, en met mijn patroonheilige. Toen ik een jaar of vijftien was maakte ik een keus: ik zei God vaarwel, en besloot dat de beste omgang met het mysterie is het te laten voor wat het is. Bidden werd zoiets als hopen dat het goed gaat met jou en de wereld. De vrome roes verdween. De kerk probeerde me te verleiden door beatmissen in te voeren in plaats van de gregoriaanse mis en het Latijn te vervangen door Nederlands. Voor mij is toen het doek gevallen, de kerk veranderde van heilig oord in een tweederangs theater, een machtsimperium opgebouwd rondom een sprookje.

Ik werd een anonieme deelnemer aan het openbare leven. Ik lachte mee met de ironische woorden van W.F. Hermans: "Ze sturen missionarissen naar de Papoea's, maar niemand probeert mij te bekeren."

Jaren later maakte ik kennis met het begrip inculturatie. Ik herkende die slome beat in de nadagen van het Vaticaanse Concilie (1962-1965), die bedoeld was om de kerk te moderniseren. Bij mij had dit inculturatieproces averechts uitgepakt. Hoe is het mogelijk dat diezelfde kerk, die mij zo ontgoocheld had (= de ogen had doen openen), zich kan handhaven?

In de jaren tachtig had ik gelezen over een hypothese van filosoof Frits Staal: Taal ontwikkelt zich door ritueel. Ik moest denken aan het Latijnse gebrabbel uit mijn kindertijd. Het ritueel bracht me bij de Papoea's; daar zou een staat van geest moeten zijn die gegroeid is vanuit een gemeenschappelijk innerlijk, in een geïsoleerde wereld, zonder invloed van buitenaf. (Voorzover bekend bestaan er in Papoea 200 talen.) Wars van het taboe op exotisme was ik in vervoering geraakt bij beelden en verhalen van buitensporige rituelen, gebruiken en mythologieën, gezamenlijk beleefde extases om angsten te bezweren en geesten gunstig te stemmen.

Het verlangen zulke mensen te ontmoeten vormde een reden om een film te maken in Papoea. Daarnaast was het nieuwsgierigheid naar het werk van de missionarissen. In weerwil van de weerstand die er bij mij (en in heel Nederland) sinds de jaren zestig tegen de kerkelijke beweging is geweest, herkende ik bij de franciscanen een open sfeer. Ik had sympathie voor de leefregel om in armoede te leven, en zag dat zij zich als activisten opstellen en dicht bij de mensen leefden.

Volle kerken

In het voorjaar van het jaar 2000 ging ik voor het eerst in vijfendertig jaar naar een misdienst in een kathedraal, en wel in Jayapura, het vroegere Hollandia. Het was een overvolle kerk, met in zondagse kleren gestoken mensen, en met

***Foto uit 1957** – Sinds begin jaren negentig kwam er een correspondentie op gang tussen mij en mijn oom, pater Alfons van Nunen. In 1953 werd hij als franciscaan en antropoloog naar het toenmalige Nieuw-Guinea uitgezonden en in de loop van zijn vijftigjarig verblijf aldaar heeft hij een bibliotheek van grote waarde over Papoea samengesteld. Hierboven een foto van mijn oom in monnikspij terwijl hij een knokkelgroet uitwisselt met een Papoea. De foto is gemaakt toen ik 7 jaar oud. Een ingelepelde fascinatie vanuit mijn kindertijd in het katholieke Brabant lag ten grondslag aan mijn idee om een film te willen maken over franciscaner missionarissen in Papoea. In de film noem ik de ontmoeting van de witte mens met Papoea's een 'heilige' ontmoeting.*

misdienaars in pakjes die ikzelf vroeger droeg.

Met een financiele bijdrage van de franciscanen en van ontwikkelingsorganisatie Cordaid ben ik in de gelegenheid, om dit project te realiseren. Onlangs ben ik voor de derde keer in zes jaar in Papoea geweest. Ik kijk naar binnen in de kloosters van Franciscaner missionarissen, die mij het venster bieden waardoor ik naar Papoea kijk. Ik ben gast van kerkelijke mensen, met wie ik levendige discussies heb over welzijn en over de moeizame arbeid om goede werken te verrichten. Momenteel zijn er nog vijf Nederlandse franciscanen in Papoea. De lange tropenavonden nodigen uit tot gesprekken over rituele en spirituele aangelegenheden, inculturatie, armoede, politieke onderdrukking, en veel meer.

De franciscanen hebben in Papoea een grote inspanning geleverd om de weerbaarheid van mensen ten aanzien van de mondialisering te vergroten. Als gast van de franciscanen neem ik hun prestaties waar op het gebied van scholing, gemeenschapsleven, medische zorg en agrarische technieken. Ik verbaas me over de waarde van religie in dit verhaal. Maar overvolle kerken zijn kennelijke uitingen van dank aan de kerk voor ondersteuning die men krijgt.
De kerk mocht dan saai en kinderachtig zijn, maar dat was allemaal mijn beleving. Buiten mij om vinden er in de wereld allerlei cultuurontmoetingen plaats, een voortdurend omvormen van patronen om elkaar te behagen, te bevechten en te beleren.

In andere delen van de wereld is de kerk in staat gebleken om mensen te bereiken, om nieuwe gemeenschappen te ontwikkelen, waarbij het traditionele gedachtegoed verdween of opging, incultureerde, in het christelijke gedachtegoed. Het humanisme kan als gemeenschap niet over een organisatiegraad beschikken zoals de kerk, die zich met gezag, overreding, dwang en rituelen twintig eeuwen lang heeft kunnen ontplooien.

De islam zegt dat het christendom zal verdwijnen omdat het teveel ruimte biedt aan eigen interpretaties. Daardoor heeft de katholieke kerk het in zich om zichzelf op te heffen. Daarvoor ben ik de katholieke kerk dankbaar.

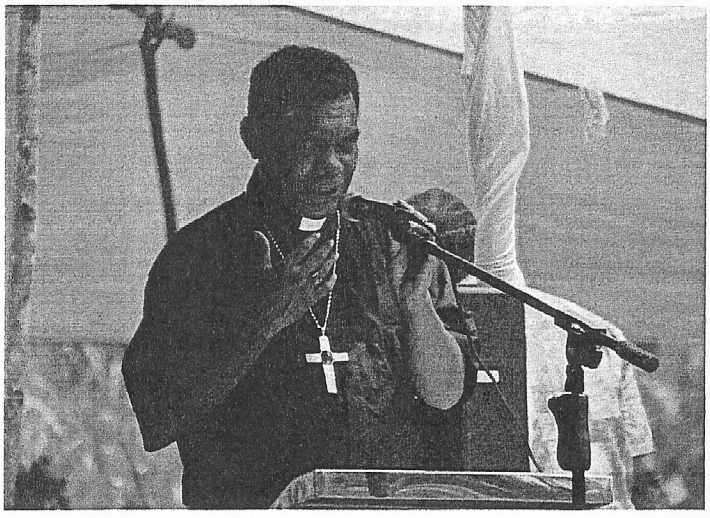

We zijn in Papoea o.a. te gast bij bisschop John Saklil van het bisdom Timika. Hij nodigt ons uit om mee te gaan naar een ceremonie van Papoea's die hun oorsprong herdenken. Een man die in een kennelijke roes verkeert interrumpeert af en toe met schreeuwerige opwellingen, zonder dat iemand zich aan hem stoort. Er klinkt een zangerig gejammer, een groep mannen komt tevoorschijn uit een stapel bananenbladeren, een slangenpop wordt meegevoerd, dan gaat het zingen over in een krachtig staccato onder geroep van stellingnamen.

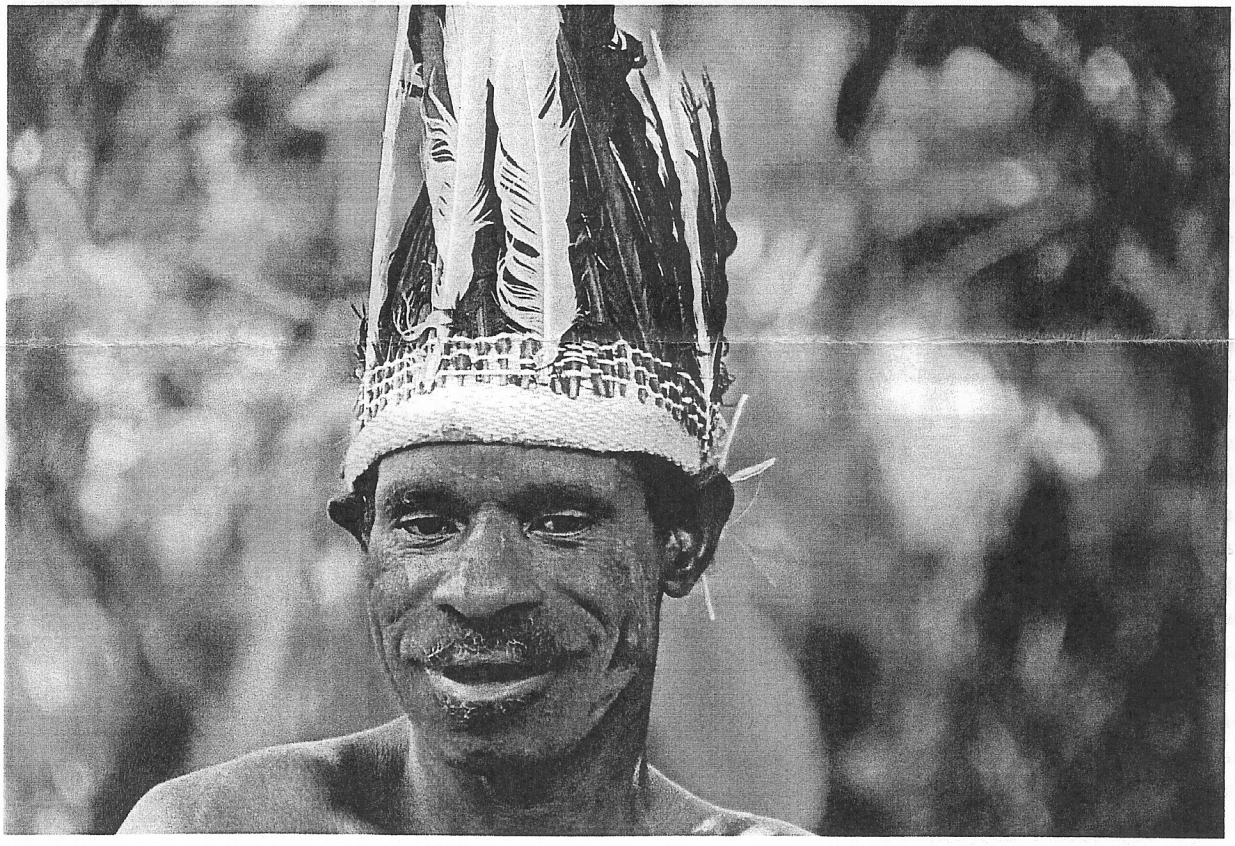

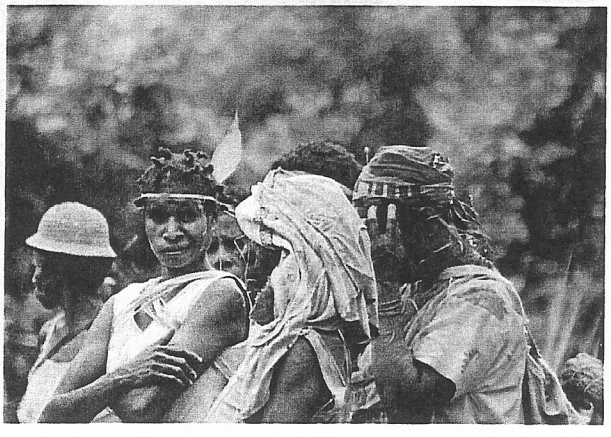

We brachten enkele dagen door in een dorp in het moeilijk doordringbare binnenland, Timeepa geheten. We landden met een Cessna op een vliegstrip die in de jaren zestig door franciscanen was aangelegd, nadat zij daar een missiepost hadden gevestigd. Anno 2006 maakte de pastorie een verlaten indruk. Je kreeg niet de indruk dat de kerk hier sterk aanwezig is. Dat verklaarde misschien dat ik het idee kreeg dat de bewoners terugvallen op traditionele gebruiken. Overdag hadden we een nieuw danshuis bezocht, een centrale plaats in de tradities rondom huwelijk en initiaties.

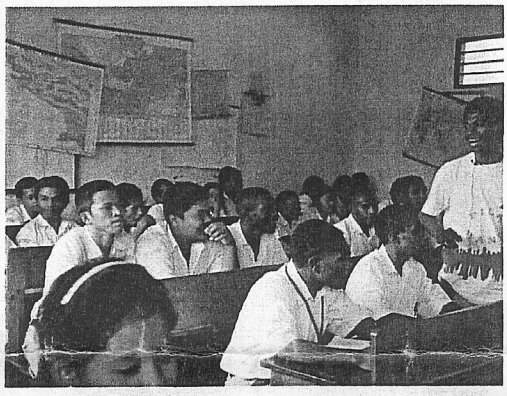

In Timika ontmoet ik de Nederlandse franciscaan Bert Hagendoorn, die daar toegewijd is aan de strijd tegen hiv/aids. Hij heeft een groep jongeren verzameld, met allerlei etnische en religieuze achtergronden, die als peer educators *de strijd tegen deze ziekte helpen voeren.*

We bezoeken enkele scholen waar jongeren onder lestijd gelegenheid krijgen over seksualiteit te praten, over rechten, omgangsvormen en over gevaren in verband met hiv/aids.

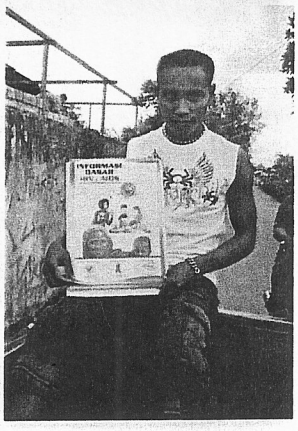

Terwijl Bert zich in zijn huiskamer onverstoorbaar aan het voorbereiden is op zijn preek van a.s. zondag, zijn de jongeren in dezelfde ruimte bezig met de voorbereiding van een gepland optreden in een dorp in de buurt. Er wordt muziek gemaakt, buiten zijn ze aan het streetdancen. Knappe techniek, grote vitaliteit, veel saamhorigheid. De jongeren maken de indruk dat ze hongeren naar verlossing uit een isolement, en dat ze de wereld binnen handbereik krijgen dankzij internet en mobiele telefoon.

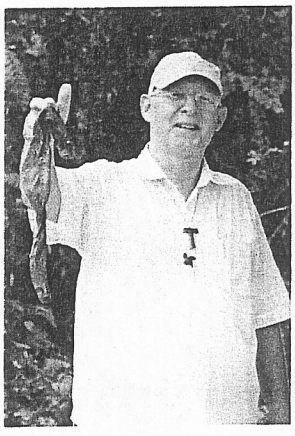

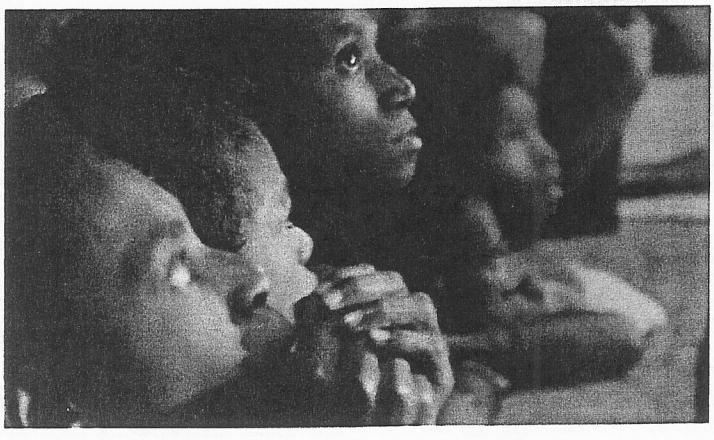

Bert Hagendoorn vindt dat de algemene sfeer van de kerk in Papoea is zoals die was in Nederland in de jaren vijftig. Die uitspraak zie ik niet terug in zijn omgeving, waar de jongeren elkaar vinden binnen een mondiaal thema, aids, dat geen grenzen kent of in zuilen wordt opgesplitst. De bisschop, bij wie ik in Timika logeer, is het niet eens met het feit dat Bert Hagendoorn op straat aan motortaxirijders openlijk demonstreert hoe je omgaat met condooms.